

Наталія ГАЛАПУП

кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи,
Тернопільський національний економічний університет

Галина ГОЛОВАЧ

Тернопільський національний економічний університет

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Світова фінансова криза негативно вплинула на розвиток економіки, і зокрема банківської системи. У статті розглянуто чинники, які вплинули на розгортання фінансової кризи, її дію на банківську систему. Найбільше увага зосереджена на кредитній і депозитній політиці, адже саме від них залежить стабільність банків. Запропоновані основні антикризові заходи для стабілізації ситуації у банківській сфері, а також заходи для виходу з кризи.

Ключові слова: криза, депозитна і кредитна політика банків, заходи.

Світова фінансова криза 2007–2009 рр. вплинула на економіку всіх країн світу. На сьогодні міжнародна фінансова криза не минула й Україну. Основною проблемою є те, що вкладники, втративши довіру до банківських установ, почали забирати гроші з депозитних рахунків. Це значно ускладнило подальшу депозитну та кредитну політику банківських установ.

У виникненні та розвитку кризових явищ помітно зросла роль банків, оскільки саме вони формують інституційну систему, впливаючи на ефективність розподілу кредиту, структуру процентних ставок, рішення у сфері грошово-кредитної політики.

Банки відіграють важливу роль в економіці будь-якої країни, оскільки саме вони забезпечують передачу грошового капіталу зі сфер накопичення у сфері використання. Вияв кризових явищ у даному секторі економіки призводить до негативних тенденцій розвитку держави, адже саме через банки мобілізуються великі капітали, необхідні для інвестицій, розширення виробництва, впровадження інновацій тощо.

Світовій фінансовій кризі присвячені статті багатьох українських економістів та фінансистів. Це, наприклад, праці В. Пинзеника, С. Тигіпка, П. Гайдуцького, В. Антонюка, О. Вастуренко, О. Дмитрієва, Д. Олійник, І. Парасій-Вергуленко та ін. Значні розробки у вивченні депозитів здійснили такі зарубіжні економісти, як Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз, що аналізували проблеми формування депозитних вкладів у структурі ресурсної бази комерційного банку. Проте багато з них розглядає загальний аналіз впливу кризи на всю економіку країни. А окремого впливу її на сектори не було досліджено. Останнім часом все більша увага приділяється дослідженню впливу банківських криз на кредитування економіки. Серед сучасних економістів, які вивчали це питання, слід виокремити: О. Г. Барановського, М. О. Бунятяна, Н. І. Версаля, А. І. Граділь, Г. І. Карчеву, В. П. Кирія, В. І. Міщенко, Н. С. Островську, Л. О. Примостку, В. В. Прядко, А. В. Тютюнника, М. В. Савостьяненка, Н. П. Шульгу та ін.

Вплив світової фінансової кризи достатньо чітко продемонстрував нездатність вітчизняної банківської системи протистояти її викликам, мимовільно пристосовуватись до постійно змінюваних ринкових

умов і проявів потенційних ризиків її дестабілізації. У зв'язку з цим питання дослідження причин і наслідків глобальних фінансових криз на банківський сектор України є на сьогодні надзвичайно актуальним.

Метою дослідження є визначення ступеня впливу світової фінансової кризи на банківську систему України та дослідження змін депозитної і кредитної політики банківських установ та визначення шляхів виходу з неї.

Основними завданнями необхідно виокремити наступні: визначити чинники банківської кризи, вплив банківської кризи на економіку та запропонувати можливі заходи.

Банківська криза в Україні зумовлена зовнішніми і внутрішніми чинниками. До зовнішніх, насамперед, відносять міжнародну фінансову кризу, яка розпочалася в другій половині 2008 року. Внутрішні чинники включають передусім макроекономічну кризу в Україні, яка значною мірою зумовлена наявними диспропорціями в економіці, високою її доларизацією. Також виділяють інші важливі фактори – значне інституційне відставання в розвитку економіки України, яка не диверсифікована, по суті неконкурентноспроможна [1, ст. 10].

Основними негативними чинниками, які спричиняють складне фінансове становище проблемних банків, є: недостатній розмір капіталу, неякісна структура активів, низька платоспроможність і прибутковість, проблеми ліквідності, надто ризикова діяльність та не виважена кредитна політика. Це свідчить про незадовільне введення банківського бізнесу керівництвом цих банків і неспроможність пристосуватися до нестабільної економічної ситуації в країні, в результаті чого вітчизняна банківська система наздоганяє кризу економіки, замість того, щоб попереджувати її нищівні удари.

Банки є основними посередниками на вітчизняному фінансовому ринку. За період з липня 2008 по липень 2010 років грошова база збільшилася більш ніж на 60 млрд. грн. У цей час грошова маса збільшилась лише на 18%. Більш наочним виглядає інший приклад – динаміка показників (М3-М0) за період з липня 2008 по липень 2010 року збільшилася на 11%. Зате кількість готівки (М0) за цей період зросла на 33,7% [2].

У період з липня 2008-го по липень 2010-го років девальвація гривні склала 62,6%. Завдяки чому потік емісійних грошей вдалося сповільнити. В кінці 2008 і в 2009 роках НБУ активно друкував гривню, і одразу вилучав її з ринку, продаючи валюту зі своїх резервів. У 2010 році НБУ почав запускати емісійну гривню на ринок, коли розпочав викуповувати надлишок валюти на міжбанківському ринку. Саме завдяки цьому НБУ вдалося сформувати золотовалютні резерви на рівні близько 30 млрд. дол. У липні 2008 року цих резервів було більше 38 млрд. дол. Якщо відняти борг із кредитів МВФ, то сума буде виглядати меншою. Чисті резерви НБУ складають близько 18 млрд. дол.

Фінансова криза неоднозначно вплинула як на кредитну, так і на депозитну політику банків України.

2007 рік характеризувався істотним збільшенням грошової маси, а також зростанням доходів, внаслідок чого клієнти банку стали платоспроможними. Банківська система адекватно відреагувала на збільшення попиту на кредити. Високі темпи кредитування були наслідком не м'якої монетарної політики, а посилення соціалізації економічної політики.

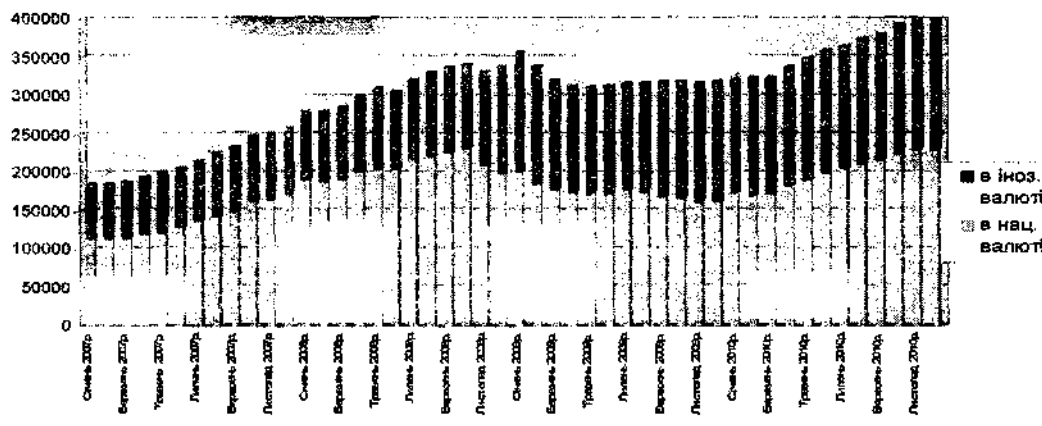
Загальний обсяг депозитів збільшився на 51,9% до 280,2 млрд. грн. Вклади населення, які є більш стабільною частиною ресурсної бази банків збільшилися на 53,9% до 164,5 млрд. грн., а обсяг депозитів юридичних осіб – на 49,2% до 115,7 млрд. грн. Протягом року спостерігалось зростання довіри населення до національної валюти, що виявлялося у збільшенні вкладів у гривнях порівняно з депозитами в іноземній валюті.

У цілому в 2007 році загальний обсяг кредитних вкладень збільшився на 74,1% до 426,9 млрд. грн.

Кумулятивний темп приросту кредитних вкладень є найбільшим для цього періоду після відновлення економічного зростання. Банківська система демонструвала достатньо високі темпи кредитування як юридичних осіб, так і фізичних осіб.

IV квартал 2008 року характеризувався загостренням ситуації в банківській системі, що спричинило відплив коштів. Напружена ситуація, яка виникла навколо діяльності окремих великих банків, спровокувала недовіру вкладників.

На початку загострення ситуації на фінансовому ринку в жовтні – листопаді дії Національного банку України спрямовувалися насамперед на забезпечення своєчасності проведення банками розрахунків, недопущення відпливу коштів з банківської системи та збалансування ситуації на валютному сегменті ринку. Для збільшення довіри вкладників до банківської системи Національний банк відповідно до ухвалених рішень перерахував 1 млрд. грн. для поповнення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що дало змогу збільшити максимальну суму відшкодування до 150 тис. грн. Загальний обсяг депозитів у національній валюті протягом грудня збільшився на 0,6 млрд. грн., у листопаді він зменшився на 11 млрд. грн., а в жовтні – на 21,5 млрд. грн. Депозити в іноземній валюті після зменшення на 1,4 млрд. дол. США у жовтні протягом листопада та грудня знизилися всього на 0,4 млрд. дол. США. Проте, як ми бачимо з рисунку 1, загальний обсяг депозитів за 2008 рік у національній валюті збільшився на 5,2 % до 200,3 млрд. грн. Із них депозити юридичних осіб збільшилися на 1,9%, депозити фізичних осіб – на 8,3%. А загальний обсяг депозитів в іноземній валюті збільшився на 15% до 20,5 млрд. грн.

Джерело: дані Національного банку України

Рис. 1. Загальний обсяг депозитів за 2007 – 2010 рр.

Загальний обсяг кредитних вкладень у 2008 р. збільшився на 71% до 722,2 млрд. грн. Темпи зростання кредитних вкладень у річному вимірі після певного підвищення в січні 2008 р. надалі мали стійку тенденцію до уповільнення. На їх динаміку значною мірою вплинули кризові події останнього кварталу, коли банки значно знизили свою кредитну активність. Обсяг кредитів, наданих юридичним особам, у 2008 р. збільшився на 68,8%, населенню – на 75% [2].

Протягом 2009 року загальний обсяг депозитів знизився на 8,4% до 327 млрд. грн. Відплив коштів головним чином відбувся з депозитів у національній

валюті, обсяг яких зменшився лише на 2,1% до 154,2 млрд. грн.

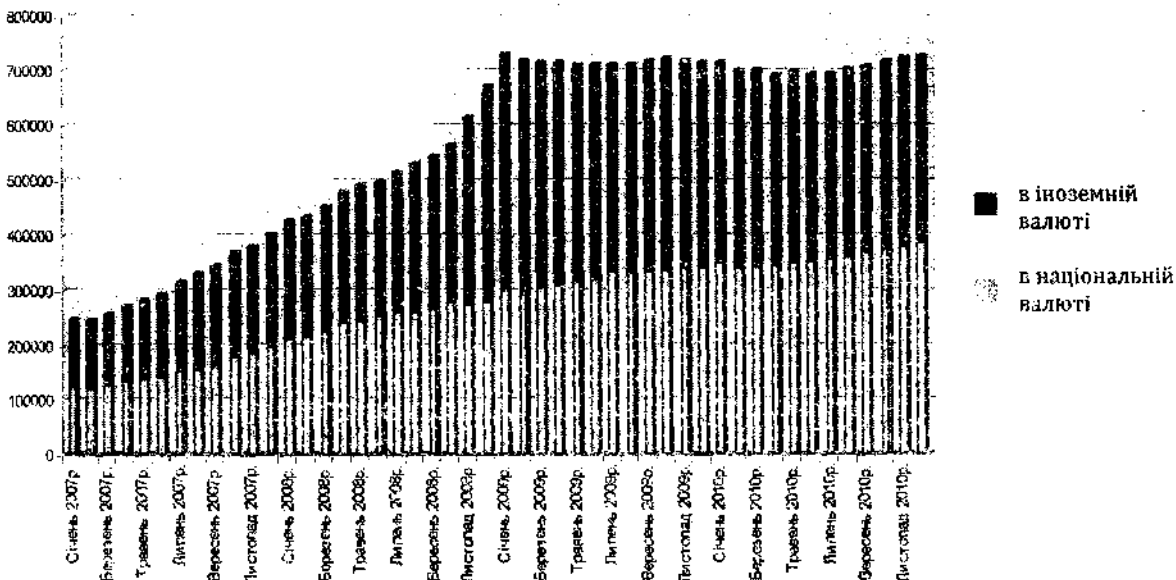
Економічна криза негативно вплинула на прибутковість підприємств і на обороти коштів, що спричинило відтік депозитів з рахунків юридичних осіб, що в кінцевому підсумку призвело до зниження їх обсягу як в національній так і в іноземній валюті на 18,2% до 116,3 млрд. грн. Проте загальний обсяг депозитів фізичних осіб зменшився всього на 1,9% до 211,4 млрд. грн. Зменшення депозитів відбулося, в основному, з вкладів у національній валюті, проте в іноземній валюті вони збільшилися.

У період піку кризи найбільшого негативного впливу зазнали строкові депозити, що було зумовлено труднощами із достроковим переведенням коштів у ліквідну форму. На кінець 2009 року питома вага строкових кредитів зменшилася до 63,5% в порівнянні з 70,0% на початок року.

Національний банк України постійно вживав заходів щодо сприяння збільшенню кредитної підтримки банками процесів економічного розвитку. Це виявлялося в забезпеченні постійного доступу до механізмів рефінансування та запровадження нових інструментів підтримки ліквідності банків; наданні певних пільг банкам, що беруть участь у фінансуванні

заходів, пов'язаних із Євро-2012; лібералізації вимог до формування банками резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями тощо [3, с. 27].

З рис. 2 ми можемо побачити, що загальний обсяг залишків кредитних вкладень у 2009 р. зменшилися на 5,5% – до 682,2 млрд. грн., проте обсяг залишків за кредитами в національній валюті збільшився на 12,7%. Загалом це кредити, які були надані юридичним особам на 23,0% до 272,4 млрд. грн., тоді як кредити фізичним особам зменшилися на 18,7% до 59,3 млрд. грн.

Джерело: дані Національного банку України.

Рис. 1. Загальний обсяг кредитних вкладень за 2007 – 2010 рр.

За 2009 рік обсяг наданих кредитів в іноземній валюті населенню і юридичним особам зменшилися відповідно на 16,6% до 162,6 млрд. грн. і на 19,3% – до 187,9 млрд. грн. Це було зумовлено значним посиленням законодавчих та нормативних обмежень щодо надання кредитів в іноземній валюті.

2010 рік характеризувався позитивною тенденцією до збільшення коштів у банках і відновленням кредитування реального сектора економіки.

За станом на 1 січня 2011 року депозити в національній валюті вперше перевищили свій докризовий рівень, тоді як в іноземній усе ще перебували на 1,8% нижче рівня, який був до розгортання фінансово-економічної кризи.

Загальний обсяг депозитів за результатами 2010 року збільшився на 26,3%. Відновлення позитивної динаміки коштів фізичних осіб на рахунках у банках відбувалося швидшими темпами порівняно з коштами юридичних осіб, і станом на 1 жовтня 2010 року обсяги депозитів населення вже перевищили свій докризовий рівень. За результатами 2010 року депозити фізичних осіб зросли на 28,5%, а їх приріст у національній валюті значно випереджав цей показник в іноземній.

Протягом січня-лютого 2010 року відбувалося зростання лише депозитів населення, а починаючи з березня, сформувалася тенденція до збільшення коштів і юридичних осіб, обсяги яких у 2010 році зросли на

22,1%. Зростання вкладів у національній валюті значно перевищувало аналогічний показник в іноземній валюті.

З метою відновлення кредитування реального сектору економіки паралельно із заходами в монетарній сфері Національний банк України вживав заходів для поліпшення якості кредитного портфеля банків.

Стимулюючі заходи Національного банку України певним чином активізували інвестиційну функцію банківської системи. Загальний залишок кредитних вкладень у 2010 році зріс на 0,9%, що відбулося виключно за рахунок зростання коштів у національній валюті, які демонстрували помісячний приріст упродовж майже всього 2010 року. Обсяг залишків за кредитами в національній валюті за 2010 рік зріс на 10,6%, що обумовлено динамікою залишків за кредитами, наданими юридичним особам, обсяги яких за 2010 рік зросли на 13,4%, тоді як залишки за кредитами, наданими фізичним особам, знизилися (на 2,3%). Однак залишки за кредитами в іноземній валюті в 2010 році впали на 8,3%.

Суттєве зменшення обсягів кредитування населення пояснюється тенденцією до зростання їх доходів впродовж року та значними доходами, отриманими громадянами напередодні новорічних свят, що об'єктивно зменшило попит на кредити. А одним із факторів, який стримував попит підприємств реального

сектору на кредитні ресурси банків, було суттєве покращення їх фінансового стану. Ще одним фактором, який сприяв поповненню обігових коштів та відповідно зняттю попиту на кредитні ресурси з боку підприємств, був випуск у серпні Міністерством фінансів України облігацій внутрішніх державних позик для відшкодування прострочених сум податку на додану вартість на суму 16,4 млрд. грн. Зазначені облігації активно торгуються на ринку, і підприємства мають змогу за потреби реалізувати їх для отримання ліквідних коштів [2].

Проаналізувавши депозитну і кредитну політику банків, ми можемо, зробити висновок, що сьогодні економіка України потребує наближення до докризових показників 2008 року.

Отже, основні антикризові заходи зі стабілізації ситуації у банківській сфері повинні спрямовуватись на:

- рекапіталізацію банківських установ за участю держави, норми якої повинні регулюватися на законодавчому рівні;
- зменшення вартості кредитних коштів, зокрема через зниження облікової ставки НБУ, зменшення вартості рефінансування та за рахунок залучення бюджетних коштів;
- підвищення ліквідності банків шляхом рефінансування із одночасним запровадженням контролю за використанням ресурсів;
- розблокування доступу реального сектору економіки до кредитних ресурсів, у т. ч. через запровадження правових норм, що стимулюватимуть направлення коштів рефінансування НБУ та власних коштів банків на фінансування реального сектору економіки, зокрема інфраструктурних, інвестиційних та інноваційних проектів загальнодержавного значення, кредитування підприємств, що освоюють перспективні виробництва, нові технології;
- посилення ролі державних банків у процесі кредитування реального сектора економіки;
- підвищення захисту населення, яке зазнало втрат внаслідок нестабільності валютного курсу;
- захист населення від необґрунтованого зростання процентних ставок за користування кредитами;
- забезпечення права населення вільно отримати свої кошти, розміщені в банківській системі на депозитах;
- забезпечення захисту позичальників, які зазнали фінансових труднощів при сплаті відсотків та / або основної суми боргу за іпотечними кредитами та активізації іпотечного кредитування [4, ст. 30].

Отже, можна зробити висновок, що кризові явища стали досить важливою проблемою сучасного світу. Вони оголили існуючі проблеми і в Україні. Проте у кожній кризі є як початок, так і своє завершення: після рецесії та, можливо, затяжної стагнації економіки рано чи пізно розпочнеться зростання. Зараз з'явилися реальні можливості переглянути пріоритети та виявити нові можливості.

Для подолання кризових явищ у банківській системі України, на нашу думку, необхідним було проведення таких заходів, які стосуються проведення обґрунтованої внутрішньої макроекономічної та зовнішньоекономічної політики; якнайшвидше розв'язання проблем реструктуризації та рекапіталізації банків; ліквідація (мінімізація) наявних

розривів між активами і зобов'язаннями банківських інститутів; гарантування міжбанківських кредитів, кредитів для малого й середнього бізнесу та надання підтримки компаніям, які не можуть залучити необхідне фінансування через проблеми у банківському секторі; зниження нормативів мінімальних резервних вимог для комерційних банків; субсидування банкам процентних ставок по кредитах громадянам на придбання вітчизняних товарів; розробки й реалізації ефективної антиінфляційної та антидевальваційної політики; збільшення розміру державних гарантій на банківські вклади; введення тимчасових адміністрацій і кураторів у банківських установах; підвищення фінансової дисципліни, дієвості банківського нагляду і внутрішнього контролю у банках.

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що всі фінансові кризи та подолання їх наслідків призводять до структурних змін банківських систем, оскільки банківська сфера є найчутливішою до їх впливу. З іншого боку, банки все-таки найбільш гнучкі структури в умовах ринку, тому вони найшвидше реагують на події, що відбуваються на міжнародних фінансових ринках. Головний урок, який має винести Україна з нинішньої ситуації, – це своєчасно прогнозувати як зовнішні, так і внутрішні кризові явища, розробляти механізми їх упередження та пом'якшення.

Список літератури

1. Карчева, Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи [Текст] / Ганна Карчева // Вісник НБУ. - № 11. - 2009, ст. 10.
2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.bank.gov.ua.
3. Сомик, А. Особливості дії трансформаційного механізму грошово-кредитної політики в період кризи: кредитний та процентний канал [Текст] / Анжеліка Сомик // Вісник НБУ № 10, 2010, ст. 24.
4. Баранецький, І. Світова фінансова криза: перші результати та уроки для України [Текст] / І. Баранецький // Зовнішні справи. - 2008. - № 12.

РЕЗЮМЕ

Галануп Наталья, Головач Галина

Влияние финансового кризиса на деятельность банковских учреждений Украины

Мировой финансовый кризис негативно повлиял на развитие экономики в целом, и банковской системы в частности. В статье рассмотрены факторы, которые повлияли на развертывание финансового кризиса, ее влияние, на банковскую систему. Больше всего внимание сосредоточено на кредитной и депозитной политике, ведь именно от них зависит стабильность банков. Предложены основные антикризисные мероприятия для стабилизации ситуации в банковской сфере, а также мероприятия выхода по кризису.